

INTERNATIONAL
**HOLOCAUST
REMEMBRANCE**
ALLIANCE

**קווי יסוד של
הברית הבינלאומית
לשימור זכר השואה
(IHRA) לזיהוי תיעוד
רלוונטי לחקר
השואה, להוראתה
ולשימור זכרה**

IHRA אודות

הברית הבינלאומית לשימור זכר השואה מקבצת יחדיו ממשלות ומומחים על מנת לחזק ולקדם את הוראת השואה, את שימור זכרה ואת מחקרה ברחבי העולם, ועל מנת לממש את ההתחייבויות שניתנו בהצהרת סטוקהולם ב-2000 ובהצהרה המיניסטרילית ב-2020.

קווי היסוד של הברית הבינלאומית לשימור זכר השואה (IHRA) לזיהוי תיעוד רלוונטי לחקר השואה, להוראתה ולשימור זכרה אומצו ב-10 בנובמבר 2021 במליאה בסלונקי על ידי 35 המדינות החברות ב-IHRA.

אנו מוקירים תודה לארגונים הבאים על שהעמידו את עצתם ואת בקיאותם לרשות צוות ההכנה של קווי היסוד: קבוצת הארכיונים האירופאית (EAG), המועצה האירופית לארכיונים לאומיים (EBNA), התשתית האירופאית למחקר השואה (EHRI) והארכיונים הדיפלומטיים של האיחוד האירופי (EUDiA).

INTERNATIONAL
**HOLOCAUST
REMEMBRANCE**
ALLIANCE

**קווי יסוד של
הברית הבינלאומית
לשימור זכר השואה
(IHRA) לזיהוי תיעוד
רלוונטי לחקר
השואה, להוראתה
ולשימור זכרה**

הקדמה

במשך עשרות בשנים חלק ניכר מן התיעוד העוסק בשואה ובהקשרה ההיסטורי היה מפוזר, נתון לסכנה ובמקרים רבים בלתי נגיש.

הנאצים, בעלי בריתם ומשתפי הפעולה עמם לא רק רצחו יהודים, בני רומה, (1) יריבים פוליטיים וקורבנות אחרים, אלא גם פעלו לחיסול תרבותם.

לפיכך כל מסמך שיש לו נגיעה אל חייהם של קורבנות אלה לפני השואה, במהלכה ואחריה הוא יקר ערך.

התרת גישה חופשית לחומרים ולתיעוד על השואה היא חשובה, שכן היא מהווה חלק מהצהרת המדינות החברות ב-IHRA

"[להיות שותפ[ות] במחויבות להאיר את הצללים שנותרו בידיעתנו על השואה", וכן "[ל]נקוט כל צעד שיידרש על מנת לאפשר את פתיחת הארכיונים ולהבטיח כי כל המקורות הקשורים לשואה יהיו זמינים לחוקרים".²

כפי שנקבע ב"קווי היסוד של תוכנית H2020 בנושא מידע הוגן", שנוסחו ב-2016 על ידי תוכנית האיחוד האירופאי אופק 2020 (European Union Horizon 2020), על מידע ארכיוני להיות "פתוח עד כמה שאפשר וסגור עד כמה שנחוץ" – "פתוח" על מנת לעודד שימוש חוזר ולהאיץ את המחקר, ו"סגור" על מנת להבטיח את פרטיות האנשים.

אלא שבפועל הדברים מורכבים יותר. בכל מדינות האיחוד האירופי קובעת החקיקה הארצית חוקים המתייחסים לנגישות המסמכים השמורים בארכיונים ציבוריים. תקופת החיסיון החלה על מסמכים המכילים מידע אישי משתנה ממדינה למדינה ואף מושפעת מטיבו של המידע האישי. לנוכח שונות זו פנה "פרויקט ההנגשה הארכיונית" של הברית הבינלאומית לשימור זכר השואה למפות את רמת ההנגשה של מסמכים מתקופת השואה ואת האתגרים העומדים בפני חוקרים.

הפרויקט אף סייע לוודא כי תקנות הגנת הפרטיות (General Data Protection Regulation - GDPR) של האיחוד האירופי תכלולנה גם החרגה ספציפית של תיעוד העוסק בשואה (תקנת האיחוד האירופי EU 2016/679 מיום 27/4/2016). תקנות האיחוד האירופי דוגמת תקנות הגנת הפרטיות הן אוסף של הוראות מחייבות שיש ליישמן במלואן בכל רחבי האיחוד. תקנות הגנת הפרטיות, שאושרו על ידי הפרלמנט האירופי בשנת 2016, החליפו את החקיקה הקודמת בנושא הגנת המידע ועל ידי כך אפשרו להשית נורמות אחידות יותר בקרב כל המדינות החברות באיחוד. עם זאת, תקנות הגנת הפרטיות גם השאירו למדינות מרחב תמרון כלשהו להענקת פטור בנושאים ספציפיים, למשל לצרכים ארכיוניים בנושאים שיש בהם עניין לציבור או לצורך מחקר היסטורי. מתוך דאגה שתקנות הגנת הפרטיות תהיינה בעלות השלכות בלתי מכוונות על הנגישות לחומרי שואה פתחה IHRA בדיאלוג עם הפרלמנט האירופי בשנת 2015. כתוצאה מהדיאלוג בין IHRA לפרלמנט האירופי התווסף במהלך החקיקה סעיף מס' 158 לתקנות להגנת הפרטיות. להלן הסעיף כלשונו:

“כאשר נעשה עיבוד של מידע אישי לצרכים ארכיוניים, על תקנה זו לחול גם ביחס לעיבוד זה, תוך שימת לב לכך שתקנה זו איננה חלה על אנשים שהלכו לעולמם. רשויות ציבוריות או גופים ציבוריים או פרטיים המחזיקים ברשומות שיש בהן עניין לציבור צריכים להיות שירותים אשר בהתאם לחוקי האיחוד או לחוקי המדינות החברות בו מחובתם המשפטית לרכוש, לשמר, להעריך, לארגן, לתאר, לתקשר, לקדם, להפיץ ולהנגיש רשומות שיש בהן ערך בר קיימא מבחינת עניין הציבור. המדינות החברות צריכות לקבל הרשאה לדאוג לעיבוד נוסף של מידע אישי לצרכים ארכיוניים, כמו למשל מתוך כוונה לספק מידע ספציפי הנוגע להתנהגות פוליטית תחת משטרים טוטליטריים לשעבר, רצח עם, פשעים כנגד האנושות, ובעיקר השואה, או פשעי מלחמה”³.

מעורבותה של IHRA נשאה פרי. אלמלא התיקון לחוק, המחריג ממנו מסמכי שואה, היה קשה מאוד להגיע אל מסמכים אלה בעתיד. אף שתקנות הגנת הפרטיות נכנסו לתוקף כבר במאי 2018, מסתבר כי עצם הכללת הסעיף המחריג איננה מבטיחה בהכרח נגישות לאוספים של מסמכי שואה באירופה וברחבי העולם.

יש כיום עדיין מדינות הן בתוך האיחוד האירופי והן מחוצה לו המערימות מכשולים, משפטיים ומעשיים, על הנגשתם של מסמכי שואה. אחד המכשולים הוא היעדר קווים מנחים לזיהוי של תיעוד רלוונטי לחקר השואה, להוראתה ולשימור זכרה, מה שפירושו למרבה הצער הוא שכל ארכיון וכל מדינה יכולים לאמץ גישה משלהם לקביעת הנגשתם של מסמכים אלה.

כאשר מדינה, העוקבת אחר אירועים היסטוריים מסוימים, מחזיקה ברשומות שהופקו על ידי רשויות של מדינות אחרות, רצוי שהיא גם תבטיח שחומרים אלה יהיו נגישים עד כמה שאפשר.

תכליתם של קווי יסוד אלה היא להציע כלי אחיד לזיהוי תיעוד רלוונטי לחקר השואה, להוראתה ולשימור זכרה, שיסייע לארכיונים ולגופים אחרים להעריך את האוספים שברשותם ולהנגיש תיעוד רלוונטי.

עבור מדינות הכפופות לתקנות הגנת הפרטיות הגדרה זו גם תסייע ביישום סעיף מס' 158, שכן יש בה כדי להציע הגדרה מעשית לביטוי "מידע ספציפי הנוגע להתנהגות פוליטית תחת משטרים טוטליטריים לשעבר, רצח עם, פשעים כנגד האנושות, ובעיקר השואה".

חלקו הראשון של מסמך זה כולל "הגדרת עבודה מהם חומרים הנוגעים לשואה", כפי שהדבר נוסח על ידי IHRA בשנת 2012. הגדרה זו באה לפרט חומרים שיש להחשיבם כבעלי נגיעה לשואה. חלקו השני של המסמך כולל כלים מעשיים לזיהוי מסמכים אשר אינם נכללים בהגדרה אולם הם רלוונטיים לחקר השואה, להוראתה ולשימור זכרה. חלקו השלישי של המסמך כולל דוגמאות של סוגי רשומות שיש לראותן כנוגעות לשואה בעת יישומם של קווי יסוד אלה.

הגדרת העבודה של IHRA

לחומרים הנוגעים לשואה⁴

מקורם של חומרים הנוגעים לשואה צריך להיות בתקופה המתחילה בשלהי מלחמת העולם הראשונה והמסתיימת עם סגירת מחנות העקורים בשנות החמישים. על מסמכים אלה להיות בעלי נגיעה למעמדן החוקי, הפוליטי, החברתי, הכלכלי והתרבותי של קבוצות שהיו יעד למדיניות שלטונית ו/או לרדיפה במהלך תקופת הליבה, 1933-1945. מטווח זמן זה מוחרגים חומרים ממשפטים על פשעי מלחמה שבוצעו בשואה; עדויות על השואה ועל מכחישיה; הנצחת השואה ושימור זכרה; חומרים הנוגעים לרכוש ולפיצויים; וכן רשומות שהן חלק מאוספים גדולים יותר אך עדיין רלוונטיות להיסטוריה של השואה.

תחת הגדרה זו כלולים (לא באופן בלעדי) סוגי החומרים הבאים:

- תיעוד טקסטואלי, לרבות (אך לא רק) מסמכים ממשלתיים, הליכים משפטיים, רשומות מוסדיות, מסמכים אישיים, יומנים, סיפורי חיים והתכתבויות
- עותקים דיגיטליים, פקסימיליות, שכפולים, מיקרופילם ורפרודוקציות מצולמות
- עבודות על נייר, לרבות (אך לא רק) כרזות, הודעות, פרסומות, עלונים, פוסטרים ומפות
- חומרים מוסרטים וסרטים
- ריאיונות אודיו ווידאו
- ספרים, עלונים, כתבי יד ותמלולים
- הקלטות מוזיקליות ופרטיטורות
- תצלומים (מקור והעתק), אלבומי תצלומים, שקפים מקוריים והעתקים וכן תשלילים של תצלומים.

החומרים הרלוונטיים לחקר השואה מקיפים מגוון רחב של נושאים, שהחשוב שבהם מתייחס לרצח השיטתי במימון המדינה של כשישה מיליון יהודים ושל כחצי מיליון בני רומה באירופה ובצפון אפריקה על ידי המשטר הנאצי ועוזריו. בנוסף על כך חומרים אלו נוגעים למגוון רחב של תחומים משיקים.

תחומי עניין אלה עשויים לכלול את הנושאים הבאים:

- חיי קהילה לפני המלחמה של קבוצות קורבנות באזורים שהושפעו מהשואה
- עליית הנאצים לשלטון בגרמניה לצד עלייתם של פשיזם ושל אידיאולוגיות ומדיניות בעלות אוריינטציה אתנית במדינות אחרות באירופה
- "תורת" הגזע הנאצית ומערכות התעמולה כנגד יהודים, רומה (צוענים) וקבוצות אחרות שהנאצים סימנו כיעד רדיפה עוד לפני תחילת מלחמת העולם השנייה והשואה
- מדיניות נאצית אנטי-יהודית בשנות השלושים
- בריחתן של קבוצות קורבנות משטחי הכיבוש הנאצי באירופה.
- קהילות פליטים בארצות שונות
- תגובתה (או העדר תגובתה) של הקהילה הבינלאומית לעליית הנאצים ולרדיפתם של יהודים ואחרים
- המדיניות ודרכי הפעולה של הכיבוש הנאצי
- איסופם, גירושם ורציחתם של יהודי אירופה
- ירי המוני שביצעו האיינזצגרופן, יחידות גרמניות אחרות, משטרה מקומית, יחידות עזר ומשתפי פעולה
- גטאות, מחנות ריכוז, מחנות עבודה ואתרי רצח
- גורלם של פולנים, רומה (צוענים), הומוסקסואלים, עדי יהווה, אנשים בעלי מוגבלויות גופניות ו/או נפשיות, שבויי מלחמה סובייטים, אויבים פוליטיים וקבוצות אחרות שסומנו כיעד רדיפה בזמן מלחמת העולם השנייה
- רדיפות של אוכלוסיות מקומיות בשטחי אירופה הנשלטים על ידי הנאצים ובעלי בריתם ורדיפות שביצעו אוכלוסיות מקומיות באזורים כאלה
- משתפי פעולה עם הנאצים בארצות רלוונטיות
- משטרים במדינות לויין נאציות ודרכי טיפולן באוכלוסיות הנמצאות תחת שליטתן.
- התנגדות למדיניות הנאצית ולפעולות הנאציות
- הצלה

- החיים במסתור בזמן השואה
- גילוי וחשיפה של מחנות עבודה, מחנות ריכוז ומחנות השמדה
- שחרורם של ניצולי שואה
- חיפוש אחר פושעי מלחמה ולכידתם
- משפטים בגין פשעי מלחמה
- חוויותיהם של ניצולים אחרי השחרור
- "הבריחה" ותנועות אחרות של בריחה והצלה
- חוויותיהם של יהודים במחנות עקורים ובמקומות אחרים אחרי השחרור
- הגירה לפלשתינה-א"י, לארצות הברית ולמדינות אחרות אחרי המלחמה
- תביעות להחזרת רכוש ולפיצויים
- הנצחת השואה ושימור זכרה
- ועדות היסטוריות במימון המדינה, או
- תיעוד בן זמננו על הכחשת השואה וסילופה

תוצאות המחקר המדווחות תערוכנה הבחנה, במידת האפשר, בין קורות ומידע הנוגעים לתיעוד בעל רלוונטיות לחקר השואה לבין קורות ומידע הנוגעים לתיעוד בעל רלוונטיות לפשעים נאציים אחרים.

קווי יסוד כלליים לזיהוי תיעוד רלוונטי לחקר השואה, להוראתה ולשימור זכרה

אף שהגדרת העבודה של IHRA לחומרים הנוגעים לשואה רחבה ומקיפה, אין היא יכולה להקיף את כל סוגי המסמכים והחומרים שנוצרו או שנאספו במהלך השנים בארכיונים ובמסגרות אחרות ברחבי העולם. קווי היסוד הכלליים הבאים מסייעים לזהות ולסווג מסמכים וחומרים שלא ניתן להכלילם תחת הגדרת העבודה.

כאשר ניגשים לזיהוי ולסיווג של מסמכים יש ליישם את קווי היסוד הבאים:

- גישה חופשית, פירושה מתן אפשרות לחוקרים ולקהל הרחב לאתר מסמכים הנוגעים לשואה ולעשות בהם שימוש לצורכי מחקר, חינוך והנצחה. גישה חופשית אינה קודמת לתקנות פרטיות, אלא מעודדת ארכיונים ליישם עקרונות אלה מתוך שיקול דעת ומתוך מציאת איזון בין הצורך בפרטיות לבין הצורך המנוגד לאפשר מחקר שואה פתוח.
- סיווגם של מסמכים הנוגעים לשואה צריך להיעשות מתוך גישה פתוחה, הן מבחינה גיאוגרפית והן מבחינת מועד התהוותם:
  - מבחינה גיאוגרפית – מסמכי שואה יכולים להגיע מכל מקום בעולם, ואפשר להחזיקם כיום בכל ארץ.
  - מבחינת מסגרת הזמן – מסמכי שואה משתרעים על פני טווח זמן רחב, למן תחילת המאה העשרים ועד ימינו אנו. נכללים בהם לדוגמה מסמכים שעניינם מחנות עקורים, משפטים בגין פשעי מלחמה בשואה, עדויות על השואה ועל התקופה שאחרי השחרור, רישומי משטרה ורישומי תביעה, מסמכי הגירה, תיקי איתור אנשים וחומרים הנוגעים למאמצים להשבת רכוש ולהשגת פיצויים, עדויות, זיכרונות ו"חומרים אחרים שיצרו קורבנות" ומפעלי הנצחה.

- התיעוד כולל מסמכים שנוצרו או שנשמרו ברמות מקומיות, אזוריות, ארציות או בינלאומיות.
- אוסף הוא רלוונטי לשואה ברגע שמסמך או תיק אחד בו הוא בעל נגיעה לשואה.
- במקרים רבים תיאור התיק בקטלוג הארכיון אינו מעיד בהכרח כי לתיק יש נגיעה לשואה. מומלץ לבחון את התיק ואת המסמכים שבו לאור הגדרת העבודה של IHRA וקווי היסוד שלהלן.

סוגי המסמכים שיש לראותם כחומרים הנוגעים לשואה

יש להדגיש שמסמכים רלוונטיים יכולים להיות מהתקופה שקדמה לשואה, מתקופת השואה ומהתקופה שלאחריה.

להלן רשימה בלתי ממצה של דוגמאות:

- תיעוד של תלמידים ומורים יהודים באוניברסיטאות ובבתי ספר מקומיים (תיקים של משרד החינוך)
- תיעוד של תעודות זהות, דרכונים, תעודות אזרחות ותעודות תושב (תיקים של משרד הפנים או המשטרה)
- "תורת הגזע" הפשיסטית ומדיניות אנטי-יהודית
- תיקי סנטוריום / בתי חולים פסיכיאטריים, שהם בעלי חשיבות מכרעת לחקר ה"אותנזיה" (המתת החסד) הנאצית (1940-1945) ופשעים אחרים שנעשו במסווה של מחקר רפואי.
- בריחה של קבוצות נרדפות מאזורי הכיבוש הנאצי באירופה וממדינות הנמצאות בשליטה פשיסטית – ובתוך שטחים אלה
- קהילות פליטים בארצות שונות
- מפקדי אוכלוסין שנעשו ליהודים, רישום רכושם ואכיפת צעדים אנטי-יהודיים
- תיעוד הנוגע למשתפי פעולה (משרדים מקומיים או ארציים של משרד הפנים, משטרה, עיריות)
- תיעוד מקרקעין הנוגע לבעלות על נדל"ן
- תיעוד של בנקים ושל חברות ביטוח

- תיעוד הנוגע לסחר באמנות על ידי סוחרי אמנות ועל ידי בתי מכירות פומביות
- תיעוד הנוגע למוזיאונים ולספריות - רכישות ועוד
- תיעוד מס, תיעוד נוטריוני, תיעוד של לשכת המסחר ותיעוד פיננסי אחר (לרבות ביקורת ספרים) הנמצא בארכיונים ציבוריים או פרטיים
- תיעוד כנסייתי
- תיקי עובד במוסדות פרטיים וציבוריים
- תיעוד הנוגע להחרמה, לביזה ולהפקעה של רכוש
- תיעוד הנוגע לבתי חולים
- ארכיונים של קהילות יהודיות ותיעוד שלהן
- הצלה וסיוע הומניטרי על ידי מדינות נייטרליות, כולל מדיניות מתן ויזות לפליטים
- מידע אישי הנמצא במסמכים הנוגעים לתהליכים של דה-נציונליזציה
- תיעוד הנוגע לסעד ולרווחה
- תיקים הנוגעים להשתלבות מחדש של קורבנות בחברות אחרי המלחמה או לשיבתם לחברות אלה, לפעולות רווחה וסעד למען קורבנות המלחמה ולחוקים שנחקקו לטובתם
- יצירה אחרי השואה: זיכרונות / סרטים / יצירות אמנות / ספרות שנכתבה על ידי דורות ההמשך (תוך התחשבות בתקנות זכויות יוצרים)
- תיעוד הנוגע לקורותיהם של מוסדות המתעדים את השואה, עוסקים בהוראת השואה ובפיוס בין העמים (כולל יוזמות מוקדמות מאוד)

הערות סיום

1. המילה "רומה" משמשת במסמך זה כמושג כולל לקבוצות שונות שיש ביניהן זיקה, יושבות קבע או נוודיות, כגון רומה (צוענים), נוודים, ג'ן-דו-וויאג' (Gens du voyage), רסאנדפולקט / דה רזנד (Resandefolket / De resande), סינטי (Sinti), קאמיננטי (Camminanti), מאנושס (Manouches), קאלה (Kalés), רומנישל (Romanichels), בויאש / רודארי (Boyash / Rudari), אשקאליס (Ashkalis), אז'יפסיין (Égyptiens), יניש (Yéniches), דום (Doms), לום (Loms), עבדאל (Abdal), קבוצות שבמקרים רבים נבדלות זו מזו בתרבותן ובאורח חייהן. הערה זו מהווה הסבר, לא הגדרה, למונח רומה.
2. הצהרת סטוקהולם". IHRA, ינואר 2000, <https://www.holocaustremembrance.com/he/about-us/stockholm-declaration> כניסה אחרונה 1/2/2022.
3. תקנת (האיחוד האירופי [EU]) מס' 2016/679 של הפרלמנט האירופי ושל המליאה מיום 2016 בנושא הגנת הפרט בכל הנוגע לעיבוד מידע אישי ולתנועה חופשית של מידע זה, תוך ביטולה של הוראה מס' EC/95/46 (האסדרה הכללית להגנה על מידע [General Data Protection Regulation]), כניסה אחרונה 1/2/2022. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/2016-05-04>
4. "הגדרת העבודה של IHRA לחומרים הנוגעים לשואה". IHRA <https://www.holocaustremembrance.com/he/resources/working-definitions-charters/working-definition-holocaust-related-materials> כניסה אחרונה 1/2/2022. הטייטה להגדרת עבודה זו נכתבה בשנת 2012 לצורכי פרויקט ההנגשה הארכיוני של IHRA. הגדרה זו עדיין מהווה כלי שימושי ומעשי לצרכיו של מסמך זה, אף שיש צורך לעדכן את ההגדרה בין היתר לנוכח התקדמות המחקר, הידע והטכנולוגיה.

INTERNATIONAL
**HOLOCAUST
REMEMBRANCE**
ALLIANCE